

ЛАЙПАНЛАНЫ МУХТАР

ТАУ ДЖУРТУМУ МАКЪАМЛАРЫ

НАЗМУЛА

ЧЕРКЕС Ш. – 2013 Д.Ж.

ЛАЙПАНЛАНЫ МУХТАР
ХАСАННЫ ДЖАШЫ

ТАУ ДЖУРТУМУ МАКЪАМЛАРЫ

НАЗМУЛА

ЧЕРКЕС Ш. – 2013 ДЖ.

МУХТАРНЫ ЧЫГЪАРМАЧЫЛЫКЪДА ЭНЧИ ДЖОЛУ

Лайпанланы Хасанны джашы Мухтар 1949 джыл Къзазах-станны Чимкент областында туугъанды. Туугъан джуртуна къайытхандан сора, Мухтар, Элтаркъачда окъуй башлаб, орта школна Эски-Джөгетей элинде бошагъанды. Ол джыллада башланганды чыгъармачылыкъ иши да.

Ол усталыгъына кёре да, башха ишледе да джигер урунуб тургъанды. Талай джылны Элтаркъачда ишлегенди, Ставропольда эл мюлк институтну бошаб, агроном-алим усталыкъны алгъанды. Къыркъ джылдан аслам иш стажы барды. Аланы джыйырма джылын Кавказ-цемент ОАО-да къоркъуусузлукъну техникасыны инструктору болуб ашыргъанды.

Ишин иги баджаргъаны ючюн, Мухтаргъа Къарачай-Черкес республиканы «Ветеран труда» деген сыйлы аты берилгенди.

Ол юч къызны ёстюргенди, туудукъларыда барды.

Мухтар чыгъармачылыкъ ишни школда окъугъан заманында башлагъанды. Поэзиягъа суймекликни сингдирген, ана тилге юретген биринчи устазы, къарачай тил бла литературадан дерс берген Элтаркъач орта школда Хачирланы Хусейини джашы Ханбалий болгъанды. Мухтарны назмулары Къарачайда, Малкъарда да газетледе, къарачай авторланы чыгъармаларыны джыйым китабларында басмалана тургъандыла. Кёб назмуларына макъам салыныб, аланы Боташланы Науар, Шунгарланы Хорлам эмда башхала джырлайдыла.

Мухтарны поэзиясы бай тил бла, кёб тюрлю темалагъа джазылгъан терен магъаналы назмуладыла. Шайыр (поэт) алада миллетибизни джарсыуларына, къууанчларына, талпыуларына, асыл миллет шартларына эс бёледди. Ата-бабаларыбызны бизге сыйлы саугъаларына: адеб, намыс джорукъларына, - таулу джуртубузгъа чексиз суймеклигин ариу суратлау тил мадарла бла баямлайды.

Кимме, миллетим, мен сенсиз?

Бош ёсген терекме, кёгетсиз!

Кимме, Ата Джуртум, сенсиз?

Джюрюген джанма джерде. Энсиз,- деб джазады Мухтар
«Кимме мен сенсиз?» деген назмусунда.

Артыкъ да бек халкъыбызны сюрдюн джыллада чекген къыйынлыкларыны юсюнден автор тамам джюреги къыйналыб джазады:

Къанлы къонледе, къумлу тюзледе

Къолунгда – чага, сабан ичледе...

Къырылыб къалмай, къалай чыдадың,

Таджал миллетим? Кёб зат сынадың!

(«Къанлы къонледе, къумлу тюзледе»).

Къарачай-малкъар халкъны кёчгюнчюлюкде къалай къыйналыганыны, къалай артыкылыкъланы, бушууланы келтюргенни юсюнден Мухтар уста джазады.

Ата-аналарыбызны ол ёлет джыллада тириликлери бла, иш усталыкълары бла миллетибизни тюбелек къырылыгудан сакълаб къалгъанлары, ол джигитликлери бек эртдеги ата-бабаларыбыздан келген асыл шарт болгъаны айтылады бир къауум назмуларында:

Джазама бери мен сезимлени,

Эритиб бошаб джюрек безлени.

(«Къанлы къонледе, къумлу тюзледе»).

Сау онтёрт джылны сюрдюнде болуб, миллетибизни тинтил, миллет ангы, адет-адеб байлыгына кёб заран джетиб, ала бек седирегендиле. Кёчгюнчюлюкден къайытхандан сора да, ол проблемалагъа кереклисча эс бёлюнмегенди. Ол тема буса-

гъатда да бек джарсыулу темады. Мухтар аны юсюнден да бек джарсыб джазады. Миллет тили бла, кесини энчи маданияты (культурасы) бла сакъланнганын чертеди. Аны себебли, тилибизни сакъларгъа хар адамны эм баш адамлыкъ борчу болгъанын Мухтар назмуларында бегимли айтады. Сёз ючюн:

*Ана тилим, сени ючюнь бла къууана
Унутулгъан бек кёб затны эсге сала...
Сенсиз – кимме? Тилсиз джанма, айтсам тюзюн,
Джукъ аямай джашайма мен сени ючюн!
(«Ана тилим, сени юсюнг бла къууатла»).*

Миллетибизни тили сакъланса, миллет кеси да сакъланныгъын, ол хар адамгъа да керекли иш болгъанын Мухтар ачыкъ, кесгин айтады:

*Ана тилде харифлени билдирген,
Айтымланы тюз джазаргъа юретген...
Бюгюнлюкде къартлыкъ белни бюкгенликге,
Бой бермейди, сынаб кёбню кёргенликге.*

*Мени – тилсиз – миллетлигим, кесим да джокъ,
Аны бла джюрегим а къайда да токъ.
Ол тас болмаз, миллетибиз да къурумай,
Ётюрлени сакъланныкъды унутулмай., – деб айтады.
(«Устазыма»).*

Ата джуртубузну ариулугъун черте, «Таулу джуртум!» – деб эркелетеди.

*Келеме тау джолда, джырлай,
Табыйгъат шошлукъгъа тынгълай,
Ёзен суучукъла шоркъулдай,
Эжиу эте, кёзню алдай.
(«Эй, Таулу джуртум Къарачай»)*

Таулу джуртун сакъларгъа, сыйларгъа, сюерге хар къарачай-малкъар (алан) адамны эм баш адамлыкъ шарт борчу болгъанын шайыр кесгин чертеди:

*Таулу халкъым, тазад джюрек иннетинг,
Аны ючюн тас болмайын миллетинг...
Къалайда да Аллах кюч бере бизге,
Таза иннет - ёмюрледе биргебизге.
Кюрешибиз миллет шохлукъ сакъларгъа,
Атыбызны сыйын кёрюб, джакъларгъа.
(«Таулу халкъым, тазад джюрек иннетинг»).*

Алан туудугъу къарачай- малкъар халкъны хар джашы, хар кызы да, улуу кыраллыкъла къураб, не тюрлю усталыкъ бла да, не тюрлю адамлыкъ шартла бла да махталыб тургъан алан ата-бабаларыбызгъа сый бериб, аланы тансыкълаб, Таулу джуртубузну тыйыншылы уланлары болургъа, аны бети, сыйы, намысы ючюн кюреширге керекли болгъанын эсге салады.

*Къарачай да, Малкъар да -
Кавказ таулары тюрбюнде,
Джашау джалубуз биргелей,
Айырылмазча ёмюрде,
Бирди тилибиз, динибиз,
Алан халкъданды энибиз,
Ийнанмагъанла, келигиз,
Кесигиз сынаб кёрюгюз!*

(«Къарачай да, Малкъар да...»)

Шайыр төренчиси, Мухтар суймеклик темагъа да эс бёледиди. Аны назмуларында суймеклик – насыбны тамалыды, адамлыкны сакълар ючюн берилген саугъады, аны ангылай, сакълай билирге дурусду. Суймеклик –намыслылыкъ, джууаблылыкъ,

джигитлик, джюрек тазалыкъ излеген сезимди. Мухтар аны таб, уста суратлайды. Адебге, намысха, магъаналы сёзле таба биледи сюймекликни юсюнден джазгъан тизгинлеринде:

*Тийреде, тойда,
Къууанч оюнда
Былай кѳргенлей тюрлендим....*

*Таулу юйюрюню
Сен джарыкъ кюню,
Хур муратларынг болсунла,
Джашау джолунгда
Хар бир заманда
Санга алгъышларым толсунла!
(«Кѳзлерим таймай...»)*

Бютеуден алгъанда Мухтар шайырны назмуларында къарачай-малкъар (алан) халкъыбызны адамлыкъ шартлары: таза эмда кенг джюреклилиги, халаллыгъы, урунуу тирилиги, тин байлыгъы, билимлилиги ариу суратланады.

Мухтарны суратлау тили байды, энчи шартлыды, хар темагъа кѳре автор сѳзлени уста хайырланады, джюрек сезимлерин таб ачыкълайды, окъуучу бла ачыкъ ушакъ бардырады.

Ишексиз да, Лайпан улуну бу «Таулу джуртуму макъамлары» деген назму джыйым китабындагъы чыгъармалары къарачай поэзиягъа бир джангы, огъурлу юлюш болуб къошулурла, окъуучуланы разылыкъларын табарла деб ыйнанабыз.

Къарачай-Черкесияны «Знак Почета» орденли гуманитар тинтиулени институтуну адабият эмда фольклор бѳлюмюню илму къуулукъчусу, филология илмуланы кандидаты Мамчуланы Фатима.

* * *

«Орайда-райда, орайда!» –
Ол эшитиледи хар кбайда,
Халкбымы джокъду ансыз кзууанчы.

Ол сёз бизге сауыгага
Эртдеден келгенд айтырға:
(Той-оюн неди аны тартхынчы!)

Орий, Орай-да – бурунгу
Тейрини сыйлы атлары.
Тулпар кбызыбыз да аллай атны
Сыйын сакъ сакълай, этген заты,

Тутуш эришиуледе хорлаб,
Бёркю да башындан чартлаб,
Сора алайдан кбачыб кетгенди.

Миллет да ызындан сюрюб,
Туталмайын аны джетиб:
«Орайда, орайда, кбайт»!- дегендиле...

Кёб ёмюр ётюб андан бери,
Джюрекледен кетмей кери,
Кзууанчлада аллай джырлай этедиле.

* * *

«Сабырчыкъ бол бир кесек,
Тюрсюнюнге къарайым,
Нек болгъанса сен мыдах?
Джарсыуунга джарайым.

« Къара дугъум кёзлеринг
Былай тюрлю сюзюлюб,
Чыгъалмайын сёзлеринг
Ауузунгдан юзюлюб...

Неди чурум, айтмасанг,
Аны къайдан, ким билир?
Бурунча кёл ачмасанг,
Болушлукъгъа ким келир?

Башына тенг болмагъан
Аягъына табылса,
Къолгъа алтын алмагъан,
Андан къоюну толса,—

Анга тенгиз тобукъдан,
Уллу кёллю болгъанды.
Адамлыгъы джокъ, андан
Ол узакъгъа къачханды.

Джанынг саулай джаханимге
Адамларынг салдыла.
Аны биле тургъанлай,
Не саугъала алдыла?!

«Тёзген теш ашайды», - деб
Бизде нарт сёз джашайды.
Джюрекни бошама кёб,-
Барды заманынг алда.

* * *

«Алан халкбъым!» - деб сизге
Джюрегимден айтама.
Ким дау табалыр бизге,-
Джуртумда насыблыма!

Ёмюрлени санасакъ,
Учу-кзыйырлары джокъ.
Джашаугъа уа къарасакъ,
Ата джуртда - кёлюнг токъ?!

Хар бир затны аталгъан
Юслеринде атлары.
Бир тил бла айтылгъан
Кёб ёмюрлени бара.

Сени атында айтылгъан
Тауунг, джеринг, малларынг,
Къуруб кетиб кёб затынг,
Сен джангыдан къурадынг.

Джашайыкъ, Алан халкбъым,
Къарачайым-Малкъарым!
Джюрекде ургъан къаным,
Сизникиди хар затым.

Ата-баба джеринде
Насыблыды хар инсан,
Аны кёред кесинде,
Джуртун суйген хар адам.

* * *

Ата-бабамы джерлери —
Джуктуму ашхы тюшлери,
«Джюрек талтыу кюч бериб,
Къайталгъанбыз биз бери.

Ичинден чыкъгъан суулары, —
Дарман орнуна хар бары.
Джуртуму айланч джоллары —
Тауланы сейир шартлары.

Сен эслеб джюрю алада,
Тюберге болур хар не да.
Кюн исси тийген заманда
Джангурун къуяр арлакъда.

Мында табигъат джоругъу
Тюрлюд, билинмей боллугъу.
Миллети аны эсгере,
Джашайды анга кёре.

Тау аяз къайдан ургъаны -
Ол къыбыламасыды аны.
Атханы эртденнги тангы,
Къанатлы къалай учханы,

Табигъатны ышанлары, —
Таулугъа белгили бары.
Анга кёре атламлары, —
Алай къуралгъанд джашаулары.

* * *

Миллетими кёб кыйыны алан джуртда —
Ёлорлеге джутулуб кетген затла...
Шахар тюбле бюгюнлюкде кёб табыла,
Хуналары сюелелле, - тилсиз ташила...

Мингджылланы кёб эллери оба бола,
Ёмюрледен—ёмюрлеге бошха квала,
Къуруб кетмей, джер юсюнде турадыла,
Кёргенлени эслерин бек бурадыла.

Хар ёмюрню кеслерича джорукълары,
Джашаулары анга кёре баргъанлары,
Сейир затла ангылашынмай тургъанлары, —
Нек сансызды бюгюнлюкде ала бары?

Белгисизди не болуру джашау алда,
Багъалыды хазыр затынг сенде къолда.
Сагъыш эт да бир къарачын оюм ал да:
Не зат хазыр бериледи джашау джолда?

Ёзге бирикмеклик - кючлю джашау тамал,
Хар затха да кеси кибики табар амал.
Адам улу биригиу бла болур таджал,
Ол заманда кери, кенгнге къачар аджал.

* * *

Бирикмеклик кючюнде къралымы миллети,
Сау дуниягъа белгили—таза джюрек иннети,
Къарнаш шохлукъда кълланы бирге барабыз тутуб,
Айыралмаз аланы киши джорукъ буздуруб.

Джашау джолда келебиз бирге атламла этиб,
Хар кюн кюнден къууана, хорламлагъа терк джетиб,
Тынчлыкълы, рахат джашау тангыбыз джарыкъ ата,
Бир иннетли къралыбыз, ким бизге этер хата?

Чууакъ кёгюбюзден кюн бизге бирча тиеди,
Булут тыймаз джылыуун ол аямай иеди,
Ол джылыуну тыймасын, къара булут чабмасын,
Миллетлени арасын зар кёз ау джабмасын,

Бир-бирине къонакългъа тыйылмай баргъан джолла
Бирге эте хорламла, джарыкъ тийсинле тангла!
Миллет айрылыкъл болмай, къууанчла бирге эте,
Джуртубузда джашайыкъ, хорламлагъа джете.

* * *

Таулу халктымы джери
Кёб ёмюрледен бери,
Джазыуум, атма сен кери,
Мындад ахыр кюнлерим.

Таулу къарнашым малкъарым
Бюгюн чактырады мени,
Тюшде эшитиле ауазлары,
Къозгъай джюрекде безлени,

Джашауубузда бирикмеклик -
Ол къаныбыздады бизни.
Бир-бирибизге суймеклик
Айтдырады махтау сёзлени.

Джашау чархы бурулады,
Кишини аямайды ол.
Кеси аллына барады,
Неге тюбетир алда джол?

Нени бирге хорламайбыз
Биз алан къанны кюнчюнден!
Сууутма аны, Аллахыбыз,
Терк ёсуб келген тёллюбюзде!

* * *

Къарачай— джангыз джюрегим,
Айырылмаз ёмюр билегим,
Сенсиз джожкъду джашауум,
Санга ашхылыкъ - тилегим,
Тазад санга мени иннетим,
Сенден келед сан джюрютген къарыуум
Ана ёшюн Минги Тауум —
Олд ёмюрлюк къарауулум,
Таулу халкъымы айтдыргъан атын —
Ата-бабамы хатларын,
Нартларымы хапарларын
Унутмайдыла кёб тёлюле, сау халкъым.
Болмаз эдим, тюзю, сенсиз,
Сюеме аны ючюн кемсиз,
Къан бла джазгъанма джюрегимде атынгы.
Аллахым, тилейме сенден:
Джаным кетген кюн менден ары,
Атдыр мында ахыргъы тангымы,
Бу ёсюб келген тёлюге
Джашау джолларын ач кенгге!..
Азмы къыйынлыкъ сынагъанды халкъым,
Юлгю болуб сау дуниягъа!
Бизге келген хар къонакъны да
Джюреклеринде къалсын сыйлы атынг.

* * *

Тау джуртуму, тау халкбымы,
Къайда да айта атларын,
Кери эт кир иннет тутханланы
Бу берекетни кбурутма, Аллахым!
Нарт шартлары юслеринде
Кетмей турсун хар тёллюбюзде!
Джуртуму къара сууларын,
Тюрлендирме татыуларын,
Тохтатма сен, Аллахым, чыкыгъанларын!
Хар затыны сыфатларын,
Унутдурмайын атларын,
Мингджылланы сакъла, Аллахым,
шартларын!

* * *

Малкъарым, мен сенде болсам, къучакъ кере,
Санла солуб, дуня зауугъун кёре,
Ата тюрсюн къартларында кёреме.
Таулуларынгы мен да ма бириме.

Къарачайны тауу, ташы, неси да,
Айырмазча киши аз да, кеси да,
Билинеди биз бир миллет богъаныбыз,
Адам айыралмаз ушаи джуртларыбыз.

Джокъ баишалыкъ, атларыбыз болмаса¹,
Ушамазек, къандан тюрсюн алмаса,
Аллах кеси бирча сыфат салмаса,
Аталадан алай бизге къалмаса.

Хар ишде да джаш тёллюбюз джигердиле,
Керек джерде сый да туту биледиле,
Керексизге аз да атлам этмейдиле,
Таулу джорукъларын бузмай келедиле.

Бюгюнлюкде джокъ хатабыз, бирикмеклик —
Джюрекледе ёчюлмезлик ол суймеклик,
Бир-бирине джокъду уллу кёллююк,
Хар затны да джашауда биз бирча чекдик.

¹ Совет властны ал джылларында Тау республика чачылыб, Къарачай АО къуралгъанында, таулулагъа башха ат атар ючюн, Маякъар деб къойгъандыла.

* * *

Сау дуниягъа сен, Кавказым, —
Джукъланмазлыкъ джашил джазым,
Хар таулуну кирир юйю,
Къалайда да тюшю-тюню,

Минги Тауунг — къыбыламады ол,
Къалайда да тюзетген джол,
Кёб миллетни бирикдирген,
Кавказымса кзууат берген.

Сууунг, хауанг — кёбге дарман,
Алай кзураб аны заман,
Къонакъланы сыйын кёрген,
Келгенлеге кзучакъ керген.

Аларына туздам сала,
Биледи кёллерин бек ала.
Къалайда да ачыкъ джолла
Тыйгъыч болмай ачадыла.

Тегерегинг — сынджыр таула,
Бирге юйюр болуб ала,
Джандет джер деб кёбле айтхан,
Санга Кавказ деб атагъан,

Джеринг джыйыб кёб хазнасын,
Кёкюрек ичде асыраб барын,
Киши адамладан джакълаб,
Ёмюрлени келгенд сакълаб.

Хар адамынг — бюгюнлюкде
Таза иннет джюрегинде,
Тау джоругъун тутта эсде,
Урунады хар бир джерде.

* * *

Джуртумда алан эллерим,
Берекет толу джерлерим,
Джарыкъ джюрекли миллетим,
Санга тазады иннетим,

Къартны - джашны сыйын кёрген
Бир-бирине къучакъ керген,
Къонакълыкъ этмей иймеген,
Ата джорукъ кетмеген,

Къыз да бере, келин ала,
Джууукълукъну ариу тута,
Джашауда муратла тола,
Адетле ёмюрге къала,

Къонакъ болгъан бир сеннге,
Ёрге туруб керек кюннге
Ол къайда да биргенге.
Къарайды бек кереклинге.

Бирикмеклик кюч — тау киби,
Миллет тамал кетмезлик.
Джюрекде болса суймеклик,
Джожкъду джукъ къолдан келмезлик.

Тау джуртуму таулары
Бир-бирине таяныб,
Кёб ёмюрле джашайбыз,
Джандет джуртха кбууаныб.

Джерни саулай юсюнде
Джуртунга джетген джукъ джокъду.
Мында джашагъанланы
Джюрекleri хаман токъ.

Солугъан хауанг— дарман.
Былай дерча – хар затынг,
Сенде гара сууладан
Ичгенле къаналмагъан.

Джаш тёллюбюз – джуртун суйген,
Джашларыбыз – ишни суйген,
Къызларыбыз – адеб билген,
Таулу анала – адет сюрген.

Тау башлада ойнайла
Джугъутурла шын туруб.
Миллетибиз джашайды
Джигерлик бла баш тутуб.

Сау кюнню узунуна
Кёб сейир затха тюбей,
Дагъыда акъылына
Келмейд сёз «арыдыкъ», - дей.

Тазад кѣлюбюз бизни,
Къыралыбыз - кѣб миллетли,
Сыйлай бир-бирибизни,
Таза джюрек иннетли.

Алан халкътым джуртумда
Урунады биригиб.
Ииде, окъууда, хар затда
Юлюш ала, тирилиб.

* * *

Тыш къарамлы кёзлеге
Таулу джуртум - таи ёзен,
Берекет талу гёзен.
Кимди насыблы бизден?

Башынгы тутсанг ёрге,
Тау джитиле кёрюне,
Илине ала кёзге,
Къоркъуу келе джюрекге.

Кеси кибик хар бири
Джаратылган джерлери,
Къоркъа эсенг, кет кери,
Келме экинчи бери!

Сюймей таула къызбайны,
Къыстай кери аланы,
Джаба элтген джолланы,
Джашайдыла джылланы.

Бузмай мында джорукъну,
Эслей, биле джолунгу,
Созмай бошха къолунгу,
Сен биле къарыуунгу, —

Алай этсенг, тау – къарнаш,
Санга джёнгер хар бир таи,
Салыр аллынга ол аи,
Тау джорукъгъа сен джараш!

* * *

Джашиа джашнай, Къарачай,
Тау джуртунгу ичинде,
Сен кыйынлыкъ кёрмейин
Мындан ары ёмюрде!

Хар тангынг джарыкъ атыб,
Джандет нюрге бёлениб,
Биз хар кюнден дерс алыб,
Джаиар кибик кёллениб!

Хаман да джашил джазлай,
Насыбынг толсун алай!
Минги Тауунг бирчалай
Турсун, кюнде джылтырай!

Бизден хоншу миллетле
Юлгю ала, сый бере,
Той, оюн бирге эте,
Ётсюн кбуанчда кюнге!

Къарачай май кбойчукъну
Биргесине тузлукъну
Къурманлыгъын къабыуну,
Тишлик этиб салыуну,

Аллах, бизден айырма,
Тау берекет кбурутма,
Рахматынгдан айырма,
Мыдах кёзден кзаратма!

Къарнаш, джууукъ – тенг болуб,
Сюйгенибизча солуб,
Джашайыкъ, насыб кбонуб!

* * *

Чакъырадыла тауларым,
Энтда кэонакэгъа барайым.
Къарнаш кэзден къарайым,
Джырларыбызны джырлайым.

Сеннге, джарыкъ кёллю Малкъарым,
Мен къаллай саугъа алайым?
Таза кёлюмден сорайым:
Элтирге не зат табайым?

Джокъду кёлюме джестер затым.
Джангыз джанымча, багъалым —
Къарачай тилимде антым —
Джюрек тогъайтхан нюр хантым!

Уяла, къурулай барайым,
Айыб этмегиз, айтайым:
Джюрекни саугъагъа салайым!
Мен юйюмдеча атлайым,

Тау эллериме атланайым,
Алан джуртланы джокълайым,
Къалаларыбызгъа чыгъайым,
Мен нарт тулпарча къарайым.

Джокъду былай дерге иши,
Айтыб болмаз бир сёз киши.
Ата-бабам тер агъызгъан
Мен ба этерме таиланы.

* * *

Тогъаймюйюз джугъутурла
Тау баилада кёрюне,
Ала сейир джуртлагъа
Артыкъ келбет, сыр бере,

Домбай, Теберди ёзенле -
Джандет тюрсюнлю гёзенле,
Аланы джангы кёргенле
Тамам сейир этгенле.

Ёч ёзенибиз - юч дагъан,
Оялмайын аны заман,
Къартджурт, Хурзук, Учкулан
Айтылгъан ёмюрледе хаман

Миллетибизни махтатхан,
Ёлетледе, уруилада
Миллетими джигитлигин,
Бирикмеклигин айнытхан.

Джаша, Къарачай миллетим,
Тазад кимге да иннетинг,
Джокъду харамлыкъ билгенинг,
Тюзлюк джашау джол—келгенинг.

* * *

Биздеча, мында да - ташла,
Бир-бирлерине ушашла,
Айырыб кыалай таныгъын,
Бирча айтабыз атларын.

Бирге кыысылыб бизде таула,
Кёб ёмюрле келе ала,
Тюрленмегенлей туралла,
Ёмюрден ёмюрге кыала.

Таза джюрекли миллетинг,
Джарыкъ кёллюдю иннетинг.
Аланла кыанлы—санларынг,
Джуртунга ушаш—чырайынг,

Малкыарынг - туугъан кыарнашынг,
Бирча этиле хар ашынг.
Таулада — ушаш джолларынг,
Бирди джырланнган джырларынг.

Биз бирге – Малкыар – Кыарачай,
Бир аууз кыабын кыабханлай,
Киши айтханнга тынгыламай,
Ёмюрле джашайбыз алай.

Керексиз айта сёзлени,
Бизге зарланнган кёзлени
Сен сокъур этиб, Улуу Аллах,
Кетер бизден чурум палах.

* * *

Сен кесингча, мен кесимча бир джырны
Къалайда да биз джырлайбыз хаман аны.
Ауазыбыз чыкъгъанлыкъгъа башиха-башиха,
Кюрешебиз кетмесин деб заман бошиха.

Джылла озуб барадыла терк узакъ
Джюрекле да джабыла, бола тузакъ,
Ётген кюнлей, джашлыгъыбыз къайтмазлыкъ,
Мен айтханны санга киши айтмазлыкъ,

Кёз туурамда ёчюлмезден джашайса,
Джюрек безлерими эмиб бошайса.
Ангыламайма, сен не затха ушайса?
Мени бошиха аяусуз нек ашайса?

Андан хайыр бармыд санга, айт бир тюзюн.
Къызса, билемисе суймекликни кючюн?
Этгенин ол ангылаялмай къалыр бютюн,
Джетсин, дер, экибизге ахыргъы кюн.

Этме алай сен ангыламай, соктуруанырса,
Джашау джолунгда ёмюрге ахсынырса.
Мадар болмаз, заман озса, къайтарыргъа,
Мени кибик, къышда гокка чакъдырыргъа.

Бир миллет Малкъар-Къарачай,
 Келгенди бизге энтда бир джай.
 Рахат джаишгуда джаишайбыз,
 Къарнаш шохлукъну къатлайбыз.

Кёб миллетлибиз Кавказ,
 Миллет айрылыкъ джарамаз.
 Бирикмекликде кюч уллу,
 Кимге да эркинди джолу.

Бюгюн мен—сени къонагъынг.
 Чууакъ апсын хаман тангынг!
 Тамблагъы кюнде сен менде
 Олтурлукъса тёрюмде.

Мында джаишагъан хар миллет
 Джюрекледен—джарыкъ иннет,
 Хар кимге да кенгенге ачыб,
 Джаишайбыз рахатлыкъ чачыб.

Сыйлы къартларыбыз тынчылыкълы
 Солурукъдула рахатлы.
 Таулу тебсини юсюнде
 Ханты кзурумайд ёмюрде.

Бу ёмюрледен келген джорукъ -
 Кетмей юсюбюзде турлукъ,
 Аталарыбыз салгъан джолда
 Джаишайбыз, таймайым андан.

Къонакъгъа уллу сый берген,
 Къонакъ – къонакъ бола билген –
 Ол джорукъ болуб келгенд,
 Кавказыма эртде сингенд,

* * *

Таулу джуртум Къарачайым,
Кече, кюнда мени джайым,
Санларыма къарыу бериб джашатхан
Эгиз къарнашым Малкъарым.
Сени бла биргеди джаным,
Аллах бизге бирча джашау къуратханд,
Таза иннет джюрекледе
Бирге келген ёмюрледе,
Къууанч, бушуу тау джуртлада бирге кёрген,
Джокъ айрылыкъ ортабызда,
Аллах кеси бизге бирге сынаб берген,
Ата-бабадан келген
Алан къаныбыз кетмеген,-
Олду саугъа, тас болмазлыкъ ёмюрлеге.
Биз нартланы туудукълары,
Алан халкъны орунлары
Бу джерлеге биз иебиз ёмюрлюкге.

* * *

Сен меннге дагъан, мен да алай,
Биз джашау джолда барабыз атлай.
Бир-бирибизге хаман тынгылай,
Къарамыбыздан сёз айтмай ангылай.

Бир джукъ да тюлсе кесинг джангызлай,
Ол джюрегинги талайды къоймай.
Билмей тургъанлай бир джукъ богъанлай,
Керти адамынг къобады саулай.

Ала бла бирге нени да хорлай,
Кёлюнг къууанад, ичинден джырлай.
Бир къауумла уа, сукъланыб къарай,
Къалыб кетелле кёзле бла марай.

Адамлыкъ шартын сен да унутмай,
Алагъа туруб, джугъунгу аямай,
Къолдан келгенча берилиб саулай,
Къадамасы бол, тебмезлик таулай.

Бир-бири къолдан хаман тутханлай,
Алда кюнлеге хорламла къатлай,
Джаи тёллюбюзге тюз джолла сайлай,
Таулу джоругъун къайда да джакълай,

Къарнашлыкъ, шохлукъ джырларын джырлай,-
Насыбынг джокъду алайсыз, бил алай.
Мамырлыкъ тангла бизге атханлай,-
Ма алай алгъа барлыкъбыз атлай.

Сынаулада алан кѣанын кѣурутмай,
Халктым тургъанд ата-баба джуртунда,
Тѣлюсюне адетлерин унутмай,
Ол бергенди толусу бла кѣолунда.

Алай а джазыу, шайтан джелча, бурду да
Элтиб атды узакъ кѣумлу тюзлеге.
Насыбыбыз сыйырылыб кѣолубуздан,
Мыдахлыкѣны ауун джабды ол кѣзлеге.

Эй миллетим, кѣслай кючлю, тѣзюмлю!
Дагъыда дерт бир кишиге тутмайды.
Джюреги да таза иннет сезимли,
Елетледе бюгюлмеди, сынмады.

Турдукъ эсек тау джуртумдан узакъ, кенг,
Бюгюн кюном тауларымда батады.
Киши джурту кетмейд аз да джюрекден,
Ата Джуртда тангым а джарыкъ атады.

Джазда кѣарылгъач уясына кѣайытханлай,
Кѣкде булбул джайгъы кюнде джырлагъанлай,
Биз джашайбыз джандет джашау кѣурагъанлай,
Тилибизде джарыкъ джырла джырлагъанлай.

Алай ачыу, джюрекледе кѣыйынлыкѣ
Унутулмаз, кесингики салса, ол.
Миллет ючюн джан аямай джашагъанынг —
Джангыз олду дунияда тюзлюк джол.

* * *

Къонакъ джаины тойда кбоймай тебсетдиле,
Ким болгъанын аны аз да билмедиле.
Аякъларын ол бек кючден ала эди,
Тебсеуюню аягъына зоргъа джетди.

Ол тенгине узакъ джуртдан келген эди,
«Дженгил джет!», -деб телефон бла билген эди.
Бек кёб тюрлю сагъыш келиб аны кёлюне,
Тюбегинчи, тынчлыкъ табмад ол кесине.

Тойдагъыла аны сёзюн кёб этдиле,
Джукъ айтмады, «тебсей билмейд!» - деб кюлдюле.
Аны эсинде той тюл эди, тенги эди,
Тебсеб бошаб, ол тенгине къачыб кетди.

Ансамблни тебсеуюсюю малкъарлы, ол
Сау кёрсем, - деб, келген эди бек узакъ джол.
Джыламукъла кёзлеринден аны чыгъыб,
Къучакълады, саумуса? – деб, тенгин къысыб.

Экинчи кюн ол, тау къушча, учду тойда,
«Биринг джет, - деб,- аямайын мени, хайда!»
Ма былайды къарнаш шохлукъ, айырылмазлыкъ
Джюреклеге быллай къууанч сыйынмазлыкъ.

* * *

Эй таулу джуртум Къарачай,
Джашайма сени къучакълай.
Джюрекден джарыкъ джырла джырлай,
Къобан эжиуюне тынгылай

Таулу джуртуму хар заты,
Кесини энчи юсде аты,
Ёмюрде тюрленмей келген,
Аталадан бизге алай джетген.

Тюрк тилли сен, алан халкътым,
Джюрекде тюрленмей къанынг,
Кёб кыйынлыкъла сынагъан,
Барын да хорлаб, кбурумагъан!

Кимге да ачыкъ кёллюдю
Мында ёсген сенде тёлю,
Къарнаш шохлукъну кючюнден
Бирикмеклик кетмейд юсюнден.

Келеме тау джолда, джырлай,
Табийгъат шошлукъгъа тынгылай,
Ёзен суучукъла шоркъулдай,
Эжиу эте, кёзню алдай.

Джандет берекет юсюнгден
Кетмей джаша ёмюрледе.
Аллахым билиб бизге берген,
Киши айырмаз сени бизден.

* * *

Ана ёшюн Минги Тауну
Андан акъгъан хар бир сууу —
Мелхумлукъгъа алан халкъгъа
Ёмюрлюкге саугъалары джуртуму.
Миллетими алан къаны
Миллет шартны сакълайд къаты.
Джаратыучу Сыйлы Иебиз,
Тохтатма ашхы джюрек умутларымы!
Зар кёзлени къарамларын,
Күка сёзле айтханларын
Башларына табха санаб керек джерде,
Бизге кирли иннетлери
Кеслеринден чыкъмай бери,
Кеслеринде къалсынла, бизден эт кери!
Къарнаш иннет тутуб келген,
Ачыкъ кёлден салам берген,
Бизде ашагъан туздамынг халал болсун!
Керек джерде оноу этген,
Болушургъа дженгил джетген,
Ашхы мурадларынг хаман толсун!
Кёб миллетли бир къыралбыз,
Джашау джолну бир кърайбыз,
Бирикмеклик кючю сингиб къаныбызгъа.
Миллет сыйны тутуб ёрге,
Юлгю болуб тириликде,
Ашхы къуллукъ этейик биз халкъыбызгъа.

* * *

*Тохтатма сен джырынгы, макъамынга тынгылайым,
Эки къара кёзюнге киртик къакъмай къарайым.
Ауазынгы кючюнден сау болады аурууум,
Санларыма къайтады менден кетген къарыуум.*

*Сенича, мёлек нюрлю, кимни да эсин бёле,
Мени кибик бек кёбле сени алай кёрелле.
Атанг, ананг насыблы, сени былай ёсдюрген,
Тау адетни барысын ариу, толу юретген.*

*Тау элими сен атын къалайда да айтдырлыкъ,
Ауазынгы бир эшитген экинчи да тынгыларыкъ,
Насыбынгы алмасын Аллах сени кълунгдан,
Бир чырмау да чыкъмасын алда джашау джолунгдан!*

*Сени кибик тёлюсю миллетими кёб болсун,
Джюрегингде муратла бири кълмайын толсун!
Сен да бизни унутмай, элинги сыйын кёре,
Сюйгенингча бир джаша, къучакъны кенгнге
кере!*

*Энтда тохда бир кесек, сен сахнадан, шо, кетме,
Сен джырлагъан джырынгдан бизге джылыу
бюркюле.*

*Улуу Аллах къайда да болсун сени нёгеринг,
Бизге джырла джырлагъан - эм бек къыйын
кюнлеринг!*

* * *

Тенгизге ушаб чайкъала
Таулу джуртумда кышлыкъла,
Къарагъан кёзю алдайла
Гокка кюйюзлю талала.

Ёзенледе баргъан суула
Хар кеси джырын джырлайла,
Эжиу этелле къаяла,
Къобан таба чабалла.

Бары бир болуб джыйыла,
Къыйын джолларым хорлайла.
Джай чилле, исси кюн ала
Къурумай, «джырлай» баралла.

Джандет тюрсюнлю джерлерим,
Булутла ичде эллерим,
Заукъ джашаулу кюнлерим,
Сизсиз - джангызд «джаным» дерим.

Къарачайд джерими аты,
Кишиге ушамайд хаты.
Кеси тилинде хар заты,
Юсюнде Алан сыфаты.

Джангызча ичимде джаным,
Алайса манга, Малкъарым.
Бирге джырланган джырларым,
Сенсиз а мен - адам джарым.

Кёб затны бирге чекгенбиз,
Джашау джолла да кёргенбиз,
Бой салмай, бирге келгенбиз,
Тас болмайын бирикгенбиз.

Бюгюн кёнакъма сеннге мен,
Саламым таза джюрекден –
Джуртумдан алыб мен келген,
Ачыкъ береме кёлюмден.

Джангыз кбарнашса, билегим,
Аллах, айырма! – тилегим.
Бирча тилибиз, динибиз,
Сен салгъан юсде энибиз.

Джаханим от джан саулукъда сынагъанла,
 Къайтмай джуртха, къум тюзледе къалгъанла,
 Бюгюн кюнде ала, болуб дууадакъла,
 Тау джуртуму башиларында учадыла.

Кёб кёребиз хаман бизге келгенлерин,
 (Къычыралла, ангылаталмай сёзлерин),
 Юй башиладан, джылай, къайтыб кетгенлерин,
 Билдиралмай ала не зат дегенлерин.

Миллетимде джокъду сюргюн сынамагъан,
 Адамлары къара тебе болмагъан,
 Азияда ёмюрлюкге къалмагъан,
 Эсге тюшсе, бюгюнде да джыламагъан.

Мени тёлум - джуртдан кенгде туугъанла,
 Башха тилде кёбле дерсле алгъанла,
 Энди бюгюн кесибибизча окъугъанла
 Сыйыбызны чыгъарырча болгъандыла.

Ким биледи, дууадакъ болуб къайсыланы
 Келе болур бизге джанлары,
 Къаллай мадар этиб ангылайыкъ аланы,
 Учу-къыйыры болмагъан ол джанланы?!

Къазауатдан эсе кючлю зарауат
 Бизге джетдиргенге Аллах бере болур налат.
 Бюгюн кюнде орун таба хар бир зат,
 Биз джашайбыз джуртубузда тынч-рахат.

Халкъы ючюн джюрек джылыу юлешигенле,
 Кече, кюн деб тохтамайын кюрешигенле,
 Унутмайыкъ бу кюнлени бергенлени,
 Тюзлюк джолун бизге кенгенге кергенлени.

* * *

Джашлыгъымдан джыр таууи чыкъды билмей
тургъанлай,
Хонишу джашчыкъ джырлайды, тенгчиклери да
тынгылай.

Аны тенгли кюнлерим тюшдю мени эсеме.
Ол джырны джырлай эдим бек кёб кере кесиме.

Хонишу къызчыкъда кёзлени унуталмай къарамын,
Тау маралгъа ушатыб кёб тургъанма санларын.
Бюгюн мени орнума баиша джырлайд таралыб,
Хонишу къызчыкъ да кёрдюм, кёзлери ары аралыб.

Мени кёрюб, илгениб, юйюне къачыб кирди:
Тау адетни унутмай, манга уллу сый берди.
Кёрмегенча этиб мен, кёб тилекле тиледим,
Экисинде арада суймекликни эследим.

Хар адамда насыбха къууанады джюрегим,
Ол эки джаш адамгъа мени Аллахдан тилегим:
Аллах, эт сен толурча быланы мурадларын,
Хар къууанчда айтырча алгъышлада атларын.

Толу бир юй болсунла, джашауда бек къууана,
Чарпыусуз джашасынла, разы болуб ата, ана.

* * *

Аякъ алышы тау кзуилай
Мийик кёкде ойнай учхан,
Атынг а сени – «Истемей»,
Бир къыз бла бир джаш учуб баргъан.

Тоюнга къанат битдирген,
Къобуздан макъам чыгъаргъан,
Къууанчны къууанч этдирген,-
Таулу къызды алай сокъгъан.

Тоюнг неди, арбазында
Тартыу ариу чыкъмаса!?
Къууанчынг билинмез аз да,
Джаш тёлю тебсеб арымаса.

Алан къанлы миллетим,
Хар затыны орнун билген,
Аталадан ол келгенин
Ёмюрлеге ма дерс этген,

Халкъымда ол джорукъ болгъанд –
Тойда «Истемейге» баргъан,
Сый бере хар бир къарагъан,
Махтау сёзлерин джарыкъ айтхан,

Анда олтургъан къартларым
Кюёу, келинлик сайлагъан,
Ёмюрлюкге джашауларын
Айырылмазлай байлагъан,

Тойда кесин тута билген,
Намысын мийик келтирген,
Аны уа халкъ ачыкъ кёрген,
Алай юйюрле этдирген.

Тау миллетим эртдеден
Чегиб, нени да бек билгенд.
Хар затны ол юсюнден
Ётдюрюб дерсле этдиргенд.

Тау джуртуму макъамлары
Джарытады джюреклени.
Я Аллахым, Сен тойласыз
Этме мени миллетими!

Бу болумда кёб барсам, джюрегим эриб кетер,
Сенден джууаб табмасам, джанымы джесир этер,
Джан ауалгъа джетсем да, сенден кетмез умутум,
Дыгаласда – кюнлерим, тынчлыкъ джашау унутдум.

Сен насыблы юйюрню джукъланмазлыкъ джулдузу,
Хар бир кёрген адамны эсден кетмез кундузу.
Не мадарла этейим, санга джол ачар кибик?
Аны излей кетейим, зыраф болмаз суймеклик.

Джюрекге не этейим, къайры къачыб кутулайым?
Джокъду къысылыр джерим. Сеннге ктурман болайым,
Джандетде сен хур къызлай кёрюнеди чырайынг.
Кёкдеги толгъан айлай, алайды бет къарамынг.

Хониу болуб орамла мен билгенли джашайбыз,
Бир джукъ билмей адамла, кёблеге биз таиабыз.
Таулу намыс къоймайды санга мени тюберге,
Къарамдан джукъ чыкъмайды келечилик этерге.

Озуб кетме, бир тохта, мен кесекчик къарайым,
Кёрмей тургъан сау айда тансыгъымы алайым.
Сенсиз къалыргъа кворкуб, атынгы кёб айтама,
Бир кече къалмай тюшюмде хаман санга къайтама.

Аллахым, сен бир болуш джашауну бир этерге,
Къарыуунг джетерикди юйдеги ктураргъа бизге.

* * *

Сенде джашаугъа кёз ачыб,
Окзуу-билимге джол алыб,
Бюгюнлюкде бек кзууанчлы джашайма.

Джюрек толу насыбым,
Таулу элим—джангыз джаным,
Къаянда ёсген эмен терекге ушайма.

Таи дорданнга бек къадалыб,
Къыйын джерде ашау алыб
Джашай келеди ёмюрю ол эмен.

Бой бермейин, хар джыл сайын
Джуртуну къышын, джайын
Ол хорлайды джерине бек суймекликден.

Джашаууна кзучакъ кериб,
Ёсген джурту къарыу бериб,
Джетеклери тегерегин кзучакълаб,

Ол барады чегет болуб,
Джюрек мурадлары толуб.
Алай джашау кзурагъанды джурту джакълаб.

Биргесине джашай келе,
Бек кёб затны сынаб биле,
Джуртубузну сыйын улуу керебиз.

Табигъатдан кёб дерс ала,
Джюрекlege терен сала,
Тёлюлеге аллай юлгюню беребиз.

* * *

*Кёзлерим таймай,
Джюрегим кёймай,
Не болуб кьалды манга?*

*Кечем джукъусуз,
Кюнюм тынгысыз,
Не мадар табайым санга?!*

*Тийреде, тойда,
Къууанч оюнда
Былай кёргенлей тюрлендим.*

*Заманны джели —
Бюгюлтсе да белни,
Джюрек джаи турад, - эсгердим.*

*Заман кьатыла,
Кюнню алса да,
Ашхы умутла кёймайла.*

*Насыблы юйюм,
Къууанчлы кюнюм,
Менден сагъышла кьачмайла.*

*Таулу юйюрню
Сен джарыкь кюнню,
Хур муратларынг болсунла,*

*Джаишу джолунгда
Хар бир заманда
Санга алгъышларым толсунла!*

*Керти кёлүмден,
Ачык джюрекден.
Манга кюлмегиз, тилейме.*

*Былай төлөле
Бизде кёбдөле,
Нактырда джырымы тедейме.*

* * *

*Эй, джарык чыгга орайда,
Этилсин тойла хар кбайда,
Миллет айрылык болмайын,
Джашаугга чырмау салмайын,*

*Черкес, ногбайлы, база,-
Барына джюрегим база.
Бардыла кёб джуууктарым,
Къаныбыз бир адамларым.*

*Бек уллу мени байлыгым
Алалла, тюзю, айтырым.
Сюрюю малдан эсе, хар элде
Джуууггунг болсун ол джерде.*

*Джууук бола, ёмюрледен
Къартларыбыз алай келгенд,
Аны татыуун бек билген,
Къарнаш шохлукгуну кенг керген.*

Кесинг да бшмей тургъанлай,
Джазыуунг джелча бургъанлай,
Мадарсыз болуб сен алай,
Бир киши элде тургъанлай,

Джууугъунг болур чыгъаргъа,
Келир къатынга сорургъа.
Ышаныгдан таныб сени,
Къоймай къаны джюрегини,

Ким болгъанынги билир соруб.
Кетмез, алмай, алай къоюб,
Къонакъбай болур къууаныб,
Айтыр хапарын танытыб.

Джууукъну болмайд артыгъы,
Кимни да олду айтырыгъы.
Туумагъанчад танымагъан,
Алай ачыкълаб къояд заман.

Туктум джыйылыу кзуанчла,
 Джорукъ болуб бизге ала,
 Миллетиме ашхы адет болгъанды.
 Алан джуртланы кбойнунда
 Чоктуракъ сууланы бойнунда
 Ёмюрлюкге аллай оноун алгъанды.
 Бир-бирлерин билмегенле
 Таньшиа бери келгенле,
 Джашауда кёб джарар затха юрене,
 Тоюн, оюнун тохтатмай,
 Джаи тёлю тебсей арымай,
 Джюрек толу кзуанчлары кёрюне,
 Миллетиме ашхы адет,
 Бу да болуб джарыкъ иннет,
 Хар кимни да алайд ашхы умутубуз.
 Къалайдан да адамлары
 Келалгъаны къалмай бары
 Кзуанчларын этед хар бир тукзумубуз.
 Озгъан кюнюн унутханны,
 Уллу кёллюлюк тутханны
 Джокъду орну, кетсин кери арабыздан.
 Бири ючюн бири тургъан,
 Биз болайыкъ тебмез дагъан,
 Алып кирик бизден юлгю къарагъан.
 Миллетим, мен кимме сенсиз ?
 Айланган малма энсиз,
 Хар ким да уруб кыстагъан кесинден.
 Биргелей а тийрем, элим,
 Джерим, тукзумум, миллетим
 Тебмез таума ёмюрлюкге бир джерден.
 Ким болгъанынг джюрегингде
 Кетмей джашасын эсингде,

Къалайда да олду бизге сый келтирген.
Къарыу къоша кючюбюзге,
Тамал болгъан ёмюрледен
Бирикмеклик кючю таймаз юсюбюзден.
Джаша, джаша, таулу халкъым,
Сенсе мени джангыз джаным,
Хар тукъумну къууанчларын сен этдире
Алан джуртунгу ичинде,
Бирикмеклик - сени кючюнгде,
Улуу Аллах муратлагъа джетдире!

* * *

Нюр джилтинле тегюле,
Кирник къакъсанг, кезледен.
Хайыр джокъду, билелле,
Бош накъырда сезледен.

Тау намысынг юсюнде,
Кёблеге юлгю балуб,
Улуу кёллюлюк джокъ сенде,
Джаша муратынг толуб.

Къарылгъач къанатлача
Сени къара къаиларынг,
Сени умут этмеген
Джокъ элимде джаиладан.

Былай бол деб айтырлай,
Тау элими къызчыгъы,
Кёрсем, болад къайтырлай
Джашаууму джаилыгъы.

Муратынгча юй болуб,
Сен джаша, деб джюрегим,
Аллахымдан, кѳргенлей, -
Санга алайд тилегим.

Тау элими сен кызы,
Кѳгде джарыкъ джудузу,
Ечюлмезлик сен джазы,
Сейир кѳара кѳундузу.

* * *

Джуртуму сыйлы кѳартлары —
Тѳлюбюзню хазналары,
Кеслерича хар бары
Акѳылман таулу нартлары.

Кѳб кѳыйынлыкѳла кѳтюрген
Джашау джолда аркѳалары,
Арый-тала чырт билмеген
Ишде чыныкѳгѳан санлары.

Таулагѳа ушаш хар бири,
Ачыкѳ энчи шартлары:
Кѳалайда да кеслерин
Айтдыргѳанла атларын.

Алан кѳанлары—джюрекде,
Ол бошуна урмагѳан,
Джашауну хар кюнкюнде
Эринирге ма кѳоймагѳан.

Биз аланы кючлеринден
Дуниядан ма кетмеген,
Миллетликни джер юсюнден
Кёблеча тас этмеген.

Бюгюн ёсген тёлбюз,
Ала болуб дерсибиз,
Биз да алай келебиз,
Кёб сый, махтау беребиз.

Багъа джетмез хар бирини
Акъыл толу гёзенлери,
Джуртуму саулай къартлары –
Хурметли, сыйлы ма бары.

* * *

Тау джуртумдан сюргюнде
Узакъ, кенгде туугъанма.
Тау джитиле орнуна
Къумлагъа кёз ачханма.

Ана тилни орнуна
Къазакъча окъугъанма.
«Анам» деб мен дагъыда
Кесибибизча джазгъанма.

Аны окъуб устазым,
Аман багъа алгъанма.
Джол узуну джылаб, мен
Юйге алай баргъанма.

Тёзалмайын, атама
Не болгъанын айтханма.
Башымы сылаб ол да,
Андан мен кёл табханма.

Экинчи джыл джуртха джол
Ачылыб, къууанганма.
Джюрегиме сала къол,
Устазгъа къол къакъгъанма.

Джуртубузда джангыдан
Тилимде окъугъанма,
Аны кючюнден ёсюб,
Джашаугъа джол алгъанма.

Табханча ёксюз анасын,
Тамам алай болгъанма,
Джуртда миллетим бла
Насыбымы табханма.

* * *

Нек чартайса сен манга,
Тенг кызынг бла сёлешем?
Джюрегим бек ауруйду,
Сени алай мен кёрсем.

Ариу сезде ауруу джокъ,
Джюрекни этеди токъ,
Ортада джукъ болмайды,
Сенсе джюрекде турлукъ.

Ол а манга къарайды,
Джукъ табмазын ангылайды.
Мен сёлешем, джарыйды,
Анга чам бек джарайды.

Алай а мен джолуму
Аны таба бурмайма,
Бир азчыкъ да кьолуму
Керексизге созмайма.

Сен джарытхан джарыгъым
Юйюмде джукъланмасын,
Тюзю, олду айтырым,
Ким да аны ангыласын.

Урлукъ салгъан бачхабыз
Джылда битим бере,
Кёб джылланы джашарбыз,
Насыбны бирге кёре.

* * *

Джолларыбыз чурумсуз,
Тикде, тюзде да элтген,
Къарнаш шохлукъ, тюз иннет
Муратлагъа джетдирген

Тамал болуб, адетле
Къартларыбыздан келген,
Мамыр джашау къураргъа
Сынамларындан билген,

Керек кюнде къабынын
Артха салмай юлешген,
Хар иште да бир болуб
Тындырыргъа кюрешген.

Къолунгда беш бармагъынг,
Къыссакъ, ол бир джумдурукъ,-
Республикам алайды,
Ёмюрю бирге турлукъ.

Бизге къариччы болгъанны
Бары биргелей урлукъ,
Эсгермей терс этгенни
Ангылатыб тюзге бурлукъ.

* * *

Ашыкъма сен, сабыр бол,
Алынгдад джашауғъа джол.
Кимге да созма сен къол,
Къыйын тиер артдан ол.

Джашса энтда, алдатмай,
Бош сёзлеге ыйнанмай,
Алджаб кетме ангыламай,
Кесинг ачыкъ сынамай.

Бирге джашагъан элде
Кёрюннгенча кюзгюде,
Тохда аладан бирде,-
Сокъуранмазса ёмюрде.

Сен билмеген кёбледе,
Джангыз къараб кёргенде,
Кёб заты барды юсюнде
Сени болмагъан эсингде.

Ата, ана, джууукъ-тенг,
Бары да сынаб билген
Махтай эселе бирден,
Кенг къачма аллайдан сен.

* * *

Маннга джокъ сенсиз джашау,
Джашайма болуб армау.
Джюрекни хорлаб ауруу,
Менден кетгенди къарыу.

Сени къара кёзлеринг
Джюрегими безлерин
Эмиб, бошлаб къойдула,
Бир аманла джойдула.

Бу ауруугъа джокъ мадар,
Анга шагъатды къадар.
Бир насыблы уа табар,
Танглары джарыкъ атар.

Улайгъанма, билеме,
Кёзле къоймай ёлеме.
Ышара тур, тилейме.
Эс джыйсам, а кюлеме.

Къартлыкъ онглаб, бек джунчуб
Къалама деб, бек кворкчуб,
Эсге тюшсенг, мен туруб
Кетеме орнумдан къобуб.

Насыблы бол, Аллахдан
Тилек тилейме хаман.
Сакъланыб хар палахдан,
Сен ашыр алай заман!

* * *

Аллах, Сенден тилейме,
Мени беишлик этме,
Насыб, юсюмден кетме.
Джашыртын мени тюртме!

Уллуду бек джарсыуум,
Джюрегимде аурууум.
Былай болса барыуум,
Къолай болмаз болумум,

Чурумун бек билеме.
Бир болуш деб тилейме.
Къучакъны кенг кереме,
Дарманым сен къыз кереме,

Аз да джууаб аламай,
Айт чурумун джашырмай,
Айтханымы ангылаталмай,
Чырт къатынга баралмай,

Кёлюмю санга ачалмай...
Кёлюнгю билсем сени,
Ачхыч табыб, джюрекни,
Ачар эдим киритни,
Билдирмейин кесими.

Алайсыз джокъ мадарым,
Кишиге джукъ айтырым,
Аз да кёлюм къалыры.
Этгеним бошха бары.

* * *

Къара кёзле, къара кёзле
Эрителле джюрек безле.
Джюрегинги бек урдургъан,
Аз да эсден кетмей тургъан.

Сизге табмай бир да мадар
Къатыгъыздан тебмей къарар, -
Къайда аллай насыб манга!
Кёб чыгъама къыйын тангнга.

Уллу Аллах, сен бер къарыу,
Мындан ары этмей армау,
Насыб джашау къурар кибики,
Джюрек гокка чагъар кибики!

Ачылгъанча Тейри эшик,
Тебретгенча бу джер бешик,
Аллах, сен бер аллай къууанч,
Къайгъы, сагъыш, кенгнге бир къач,

Арбаз толуб болуб къууанч,
Туудукъларым болуб джубанч,
Къартлыкъ кюнде насыб толуб,
Биз джашарча керти солуб.

* * *

Кѳуш кѳанатлы дѳашилгыѳымы сен нѳгери,
Нек мыдахса бюгюнлюкде, айтчын бери.
Учхан кѳушдан тѳюк алыучу кѳайда кѳючюнѳ,
Бу болумгѳа нек дѳжетгенсе сен, не ючюн?

Болушайым кѳарыуумдан келгенича,
Аз кѳалгѳанбыз бюгюн тенгле ма сенича.
Туумаса кѳ да тау элдеде, анда ѳсген
Кѳарнашлача, хар затны да бирге сюзген.

Узакѳ дѳжюрѳб, тау элинге арыб келдим,
Бу дѳжуртлагѳа таза кѳлден кѳучакѳ кердим.
Элимдеча, хар бир затын алай кѳрдюм,
Дѳжюрегимден кѳарнаш саламымы бердим.

Тилибиз да, динибиз да бирди бизни,
Дѳжашауубуз, дѳжазыуубуз экибизни,
Адам айырырча дѳжокѳду башхалыгѳы, —
Уллу Аллах бизге берген ашхылыгѳы.

Мен ангыладым: бирди бизни дѳжарсыуубуз,
Дѳжуртубуздан узакѳ, кенгде биз туугѳанбыз.
Алай алан кѳанлы дѳжюрек дѳжылыуубуз,
Хар нени да хорлатхан нарт санлылабыз.

Танг ала таулада келе,
 Хар затха эсими бёле,
 Танг а аяз кёйнуна бёлейди.
 Шошлукъну бузган джокъду бир зат,
 Джандет тюрсюнлю табигъат.
 Джукълаб кёалырым ат юсде келеди.
 Джангы кюн таякъла тие,
 Джылыуларын бери ие,
 Таулу джуртуму саулай кёучакълай,
 Кёолтукълашхан эки тенгча Минги Тауубуз,
 Ёмюрлюк кёарауулубуз,
 Ол, нарт тултарча, турады тынгылай.
 Биз кимбиз, Кавказым, сенсиз? —
 Маллабыз, айланган энсиз.
 Бизге джашау джокъ сенсиз бир джерде,
 Джан бла санбыз ёмюрге.
 Ахыр кюн киргенде кёрге
 Джангыз тилегим: кёалмайыкъ кенге!
 Тау джуртубузну кёйнунда,
 Чокъуракъ сууланы бойнунда
 Кёб тюрлю миллетле джашайбыз,
 Айрылыкъ болмайын, бирге.
 Кёарнаш шохлукъну ёмюрге,
 Кёартладан келген джорукъну джакълайбыз.
 Келген кёонакъла кёууаныб,
 Бизден чомартлыкъ юлгю алыб,
 Шохларыбызча, джюрек джылыу табыб,
 Кетелле, разылыкъларын айтыб.

* * *

Сагъыш баса джюрекни,
Санга салыб барам,
Сюелиб, сора сени
Джагъангда кёб турама.

Бир-бирин сюрюб баргъан
Толкъунлагъа къарайма,
Акъ кёмюкню быргъагъан
Джелчикге бет бурала.

Арымайын, талмайын
Толкъунла бек чабалла.
Бир солуу да алмайын,
Къайтмазлыкъгъа джутула,

Ненча ёмюр болады
Бу барыуда баргъанлы!
Суунг бек кёб саркъгъанды,
Сен бу джолну алгъанлы.

Сослан ташланы джалай,
Бирден башларын сылай,
Ала да санга тынгылай,
Харс ургъан тауушлай,

Минги Тауну тюбюнден
Чыгъаса юч ёзенден,
Кёб тёлю иче келген
Нартларымы джеринден.

Кёб затланы сен кёрген,
Толкъунунга бёлеген,

*Саггыш этмейин кирген
Ахыр кюнюн сенде кёрген,*

*Кёб ёмюрде айтылгъан
Сыйлы атынг – Къобан!
Тюрлендирмейин заман,
Бар тохтамайын хаман.*

*Сен тохтагъан кюнюнде
Миллетимден къууат къурур,
Табыйгъат да юсюнде
Таш тирменинде бурур.*

*Аны ючюн керекбиз
Сени ариу сакъларгъа,
Бир да тюзюн билебиз
Керек джерде джакъларгъа!*

* * *

Мени чакъырад Малкъарым,
Учунады джюрек.
Дженгил джет, деб тилейди
Не ючюн ол, нек?
Чыгъыб кетгенди эсимден:
Бюгюн - аны Кюню.
Ачыкъ айтайым джюрекден:
Къоркъгъан эдим, тюзю.
Къууандым, унутмай, ала
Тута эслеринде,
Къууанчха чакъырадыла
Таулу эллерине.
Джолда эсгердим аны мен.
Барама саугъасыз.
Тюзюн айтайым кълумден:
Джокъ къууанчым аласыз.

Биз – бир миллетни адамы,
Къарнашла, бирге джашагъан,
Бирча этиле туздамы,
Ашларын бирча ашагъан,
Бир-бири къатында болса,
Аз да киши танымаз,
Не бек джити къараса да,
Къайсы къайсыд, - айырмаш.
Узакъ ёмюрле джашауда
Бирге джашау арбада
Нени да бирге чекдик.
Аллах! Быллай чурум къууанч
Мындан ары этдирме!
Бизге этилген зорлукъла,
Аллах, кишиге джетдирме!

* * *

Биз джашайбыз мамыр джашау кѳурагъанлай,
Ёмюрледе бирден-бирге алай атлай.
Бирикмеклик, кѳарнаш шохлукъ кѳатлагъанлай,
Аталаны джорукъларын бузмай сакълай.

Таулу джуртум, таурухдача, бек сейирлик,
Миллетинде - таза иннет, ишленмеклик.
Бир-биринге эшиклени кенгенге ача,
Джаша, халкъым, хар кимге да насыб чача!

Джарыкъ кюнню суймеклиги – джерибизде,
Джашау кѳуратыб джашатхан олду бизге.
Аман кѳзню кѳарамындан, Аллах, сакъла,
Хар палахны юсюбюзге иймей джакъла!

Улуу кѳрал Эресейни биз байрагъын
Мийик тута, кѳолубузда чайкъалгъаны
Джашау джолда хорламлагъа алгъа элте,
Муратлагъа бирикмеклик халда джете,

«Бирикмеклик», деген джюрек антыбызны
Тута джашайбыз, тюрлендирмей хатыбызны!

КИММЕ?

*Кимме, миллетим, мен сенсиз?
Бош ёсген терекме, көгетсиз!
Кимме, Ата джуртум, сенсиз?
Джюрюген джанма джерде энсиз.*

*Кимме, къралым, тюзю, сенсиз?
Факъырма, джашагъан кюнсюз.
Кимме, элим, тийрем, сизсиз?
Садакъачыма, айланган юйсюз.*

*Миллетим, сени бла уа бирге –
Бир джерден тебмез таума ёмюрге.*

СЕН - ДЖАРЫКЪ ДЖЫРЫМ

Таулу джуртумда, таулу джеримде
Джашайма рахат, учунуб,
Берекет уллу таулу элимде
Юйюм да насыбдан толуб,

О таулу джуртум, сен—джарыкъ джырым,
Кече, кюн да унутулмаз,
Сени атынгы, нюр сыфатынгы
Джюрекде киши джукълаталмаз.

Бир-бир кёзюуде сагъыш этеме:
«Къалай болурем мен сенсиз?»
Сени унутсам, саулай ёлюрме,
Анамыча, сюеме кемсиз.

Сени атынгы къан бла джазгъанма
Мен джюрегимде бек терен.
Сенде окъуу, билим алгъанма,
Джашау джолланы тюзетген.

Агъачлы, ташлы болса да джалум
Адам джюрюб ёталмаз,
Джаным саулукъда санга сюркелиу,
Къайда болсам да, тохтамаз.

АЙЫРЫЛМАЗЧА ЁМЮРДЕ

*Къарачай да, Малкъар да
Кавказ тауланы тӱбюнде,
Джашау джолубуз биргелей,
Айырылмазча ёмюрде.*

*Бирди тилибиз, динибиз,
Алан халкъданды энибиз,
Ийнанмагъанла, келигиз,
Кесигиз сынаб кёрюгюз.*

*Мараллача, субай къызларынг,
Асланла кирик джашиларынг,
Тутадыла намыс — сырларын,
Айтдырадыла атларын.*

*Алан халкъымдан келгенд
Биздеги сейир сёз байлыкъ,
Бюгюн бу эки къарнашны тилинде
Джокъду не аз да айрылыкъ.*

*Таулу джуртуму джери
Кёблени тартады бери.
Джашаргъа къарай кёзлери,
Ётӱб кетеди ёмюрлери.*

*Мен да, бир тамчынг акъгъанлай,
Джашайма сени къучакълай.
Джуртума келди энтда джай,
Тёгерек джашнайды, кёз алдай.*

*Таулу джурт – таулуну юйю,
Айырылмаз, айырылмай джандан.
Батмазлыкъ ёмюрлюк кюню, -
Джокъду багъалы андан.*

*Алан халкъым, ма сейир джуртум,
Сангады айтыр алгъышым,
Джюрекде ашхы умутум,
Сенсе накъут-налмаз таишым.*

ЭКИ КЕРЕ БАГЪАЛЫ

*Таулу джуртум, джандет джуртум Къарачай,
Бюгюнлюкде келди санга энгда бир май
Табигъатха джан салады ол къучакълай,
Миллетиме эки кере багъалы ай.*

*Джуртубузгъа джолну ачхан огъурлу Май!
Киши бизни аллыбызны тыялмай,
Бек кёб ариу айтсала да, тыяр ючюн,
Таулу халкъым къайытханды джуртха алай.*

*Бурун тюе джыйынлача, эшелонла,
Кюн чыкъгъаннга джолну тутуб бара ала,
Сакълай элле тансыкъ болуб, бизни таула,
Джыламукъча, таза чыкъгъан къара суула.*

*Миллетими кими тепсей, кими джырлай,
Бары бирден ёре туруб, суу къобханлай.
Аны ючюн багъалыды бизге бу ай, —
Джаишарыкъды ёмюрледе унутулмай.*

Келген эдик джуртубузгъа кбучакъ кериб,
Джюрекледен джылы салам хар ким бериб,
Киши джуртну алтынындан сыйлы ташы,
Анда аны балындан да тузу татлы.

* * *

Биз— Къарачай—Малкъарны
Миллети Кавказ джуртланы.
Туудукълары нартланы,
Юзюклери аланланы,

Кёб ёмюрлени бирге
Буюрулуб кёрюрге,
Аллах салды бу джерге,
Ие этиб бирге ёмюрге.

Къыйынлыкъла кёб кере
Салдыла бизге кёпекле,*
Миллетни думп этерге,
Ие болургъа джерге.

Кир муратлары толмай,
Айтханларыча болмай,
Аллах аланы къоймай,
Бири къалмад кбурумай.

Бюгюнлюкде джашайбыз,
Халал къыйын ашайбыз,
Джуртубузну сууун иче,
Аллахха шукур эте!..

---

*кёпек – джабагъы тюклю ит.

* * *

Таулу халктым, тазад джюрек иннетинг
Аны ючюн тас болмайын миллетинг,
Мамыр джашау джуртубузда болур ючюн,
Халктым бириге биледи керек кюн.

Къалайда да Аллах кюч бере бизге,
Таза иннет - ёмюрледе биргебизге,
Кюрешебиз миллет шохлукъ сакъларгъа,
Атыбызны сыйын кёрюб, джакъларгъа.

Бирге миллетле къатдыра белибизни,
Сыйын чыгъара джашайбыз джерибизни,
Хар бир затны орнун табыб джашината,
Мелхум джашау хар джерде баилата.

Бирикмеклик—миллетими джюрегинде,
Бирлик иннет байракъ бла хар кюнде,
Къолдан аны тюшюрмейн биз юйюрле,
Муратла хаман тола, джашайбыз бирге.

Россиябыз кёб миллетли къралыбыз,
Ачыкъ аны барыбыз да ангылайбыз,
Арбазыбыз бирди, бирча кёгюбюз,
Чууакъ тиед аны ючюн кюнубюз.

КЪУШ

Тау джитини
Сайлаб алган тау къушну
Бир эртденде
Таш сындырыб къанатын,
Барыб тюшдю
Тюбюне ол ауушну,
Къая билмей
Къалды салган заранын.

Даггыда къуш
Къысылды этегине
Кёб джылланы
Джашагган къаясыны,
Бир болушлукъ
Андан излеб кесине,
Къысылганча
Къойнуна атасыны.

ТАМАЛ БОЛСА

Сыртда кертме терекчикни
Уруб шыбыла,
Джерден ёрге джанын
Атды юздюрюб.

Бой бермеди тёнгекчиги
Аз да анга,
Кёргенликге
Шыбыла башын кюйдюрюб.

Тёнгекчикден
Ёрге чыггыб джетекле,
Талай болуб,
Аны кзуршалаб,

Ашау ала тёнгекчикден,
Сырт юсюнде,
Ёседиле
Бир-бирлерин ыйнакзлаб.

ОЮМСУЗЛУКЪ

Къара чибин,
Учуб кириб баугза,
Хар къалайгза
Бурун ура айланыб,
Бир сансыз мюйюшде
Гыбы аугза
Ёшюн уруб,

Къалды анда «байланыб».
Кёб заманны
Гыбы, мараб туруб,
Садакъ окъча,
Анга мыллык атды.
Не излей келгенин
Билмегенлей къонуб,
Къара чибин
Бош джерде аджал табды.

ЧЫГЪАНАЛА БЛА ГЮЛ

Кёб болмай былайда
Ёсген гюллени
Эсима тюшюрюб,
Къыйналдым бюгюн.

Аланы орнуна,
Чыгъанакъла джерни
Басыб къойгъандыла
Саулайына юсюн.

Араларында
Джангыз гокканы
Эслеб, сейирге
Къалдым мен бютюн.

Чыгъанакъладан
Айырыб, аны
Джарытхан кибик
Кёрюндю да кюн.

* * *

*Къыйын джол тик ёрге созулады,
Ат, арбаны тарталмай, къыйналады.
Иеси уа, ашыгъыб юйюне джетерге,
Атны къалгъанды аясуз тюерге.*

*Ат арыгъанды, тауусханды кючюн,
Ауур солуйду, тер басханды юсюн.
О, арбачы !
Солуу алма бир къой атха,
Кючю джетсе, турмаз эди ол артха.*

* * *

*«Кюнлерибиз барадыла ашыгъыш,
Таудан суула чабхан кибик энишге,
Джылда бир кере болгъанча джай эм къыш,
Кетген кюнлерибиз къайтмайдыла бизге.*

*Озгъан ишибизге эте сагъышла,
Артдан сюзевиз тюзлюгюн эм терслигин.
Терс этгенибизге джарсый, къыйнала,
Эсде къоябыз аны бизге дерслигин.*

* * *

*Бештау сууукъ къозгъалыб,
Джели къаты урады.
Къарны кёкге чыгъарыб,
Ол тегерек бурады.*

Буз джууургъан джабханды,
Суукъдан кьоркьгъанча кёл.
Терекледе улуйду,
Джаллы джыйын кибик, джел.

Мутхуз бояу себгенча
Айны джарыгъы джерде.
Къайыкъ кёлде джюзгенча, -
Аны баргъаны кёкде.

Ай батыб, кёбге бармай,
Танг да джарытды кёкню,
Кюн джарыгъын аямай
Туугъан джуртума тёкдю.

* * *

Кюн туруида джатхан кишитикни
Чычхан айлана келиб кёрюб,
Кьоркьгъандан табмай кеси чыкьгъан тешикни,
Джан бергенди, къабханнга тюшюб.

Къызбайлыкъдан башын джер-джерге атыб,
Чычхан ёлюм табханды кесине.
Кишитик кюн туруида турду джатыб,
Бир джукъ да келмей эсине.

ЁМЮРЛЮКГЕ БИРГЕБИЗГЕ

«Анам» десенг, эки эрнинг бир болады,
Джорек джарыб, кѳууанчладан толады.
Анасыз биз дуниягѳа келмез эдик,
Кюн таякѳны джылыуун да сезмез эдик.

Ана тилде тилленеди сабий алгѳа,
Ол дагѳаны болуб аны джашау джолгѳа.
Эм биринчи ана джурту—тангы атхан,
Кѳалайда да олду аны бек айнытхан.

Юй джылыуун таркѳайтмайын сакѳлай билген,
Ата-баба джорукѳладан чыкѳмай келген.
Дуниябызны тутуругѳу - тиширыула,
Керек джерде эркишиге дагѳан бола.

Ана, эгеч, юй бийче да, кѳыз да бола,
Джашау джолда келедиле алай ала.
Окулмазлыкѳ кѳалайда да бизге кѳала,
Билмейдиле не ишде да аз да тала.

Ёмюрлюкге биргебизде аладыла,
Тургѳан джерлерине кѳууат саладыла.
Ауурлукѳну кѳб джерледе аладыла,
Аны ючюн махтау тартмай джашайдыла.

Аланы ол кѳыйындарын ким кѳайтарыр?
Аурууларын алыр сѳзню ким айталыр?
Чууакѳ кѳкден тийген киби кюн таякѳла,
Джылыталла хар заманда бизни ала.

КЪАЛАЙДА ДА БИРИНЧИСЕ ТИЛЕГИМДЕ

*Уясына къайтхан кибик къарылгъач,
Элчилерим къайтыб санга, Элтаркъач,*

*Сюрдюнюкдю ёмюрден озгъанлыкъгъа бери,
Эсге тюше къайтмай къалгъан хар бирлери,*

*Алтын суу бла барын джазыб тарихинде,
Элчилерим сакълайдыла тёрлеринде.*

*Таза иннетли миллетим, хар кюнюмде
Къалайда да биринчисе тилегимде.*

*Сенсиз мен да джашаугъа кёз ачмаз эдим,
Сенде сыйны баиша джерде табмаз эдим.*

*Санга джетсин алгъышларым, тилеклерим,
Юйре, джашина, джаша рахат! – тилегеним.*

ДЖАРЫТЫБ ТУРСУН КЮН СЕНИ!..

Тау джуртумда табыйгыат
Бек сейирди, тамаша,
Къачхы кюнде хар бир зат
Бир-бирине джараша.

Сейир чокъуракъ суулары –
Дарман орнуна ичгеннге. ~
Айланч-буйланч джоллары –
Тау джитилеге элтгенле.

Таза джюрекли миллетим,
Бир-бирини сыйын кёрген,
Харамлыкъсыз иннетли,
Къучагъын кеннге керген.

Бу джуртланы иеси –
Къарачайым-Малкъарым,
Джарытыб турсун Кюн сени,
Сёл болмайын джырларынг!

КЪАРАЧАЙ-МАЛКЪАРНЫ ДЖАШЫ

*Малкъар шайыр
Джанатайланы Исмайылгъа*

*Къуш къанатлы джырлары,
Тау къушча, мийик учхан.
Анга тынгылай, тауларым
Шоркъа сууларын тыйгъан...*

*Аны аты Исмайылды.
Къарачай-Малкъарны джашы.
Тукъуму – Джанатайлы,
Джырлары – кёблени къууанчы.*

*Адамлыкъны шартлары
Джырлайд джюрек макъамда.
Аны эштгенле бары
Тохтаб тынгылайла джолда.*

*Джыры кюнча джарытхан,
Хар сёзю джюрек джылытхан,
Къарыу ала тынгылагъан, –
Джолгъа тири атлатхан.*

*Энди бюгюн ол бизден
Къайтмаз дунягъа кетгенд.
Аллах, тилейбиз Сенден:
Юлюш эт анга джандетден.*

ОЛ ДА ДЖУРТУМДУ

Асыры кёбге кыалыб кетгенме,
Кёре бармайын Малкъарны.
Тансыкъ болгъандан тюшде кёреме,
Андагъы ёрлю тауланы.

Малкъар да джуртумду, кёлюнг кыалмасын,
Сенде ёсsem да, Къарачай.
Бизге айрылыкъ Аллах салмасын,
Бирге келгенди джуртубузгъа джай.

Юйюмде кибик, хантладан анда
Мен бек балсытыб къабама.
Малкъар элдеде барсам орамда,
Хар затха тансыкълаб къарайма.

Киши танымай да мен да бирлери, -
Ма алай болуб къалама
Танышхандан сора уа, кёблени
Джюрек джылыуларын табама.

* * *

Таулада кёбдюле джолла:
Эскиле эм джангыла.
Кёб джюрюгенме алада,
Бир тюзеле, бир аджаша.

Ма аллымда джаяу джолчукъ,
Ким эсе да салгъанд муну.
Къаяла бла элтеди алгъа,
Чыгъады башына тауну.

Мен да сюеме ишлерге,
Къыйын салыб, аллай джол.
Къалсам да мен узакъда,
Джараб турур халкъгъа ол.

* * *

*Кзуш бала урад тик къаягъа келиб ёшюнюн,
Сынагъанча аны бла кесини кючюн.
Анасы уа мийик кёкде бурулады,
Эртден джелге къанатларын таратады.*

*Не болурун кзуш джашлыкъдан ангыламайд,
Анасыны айтханына тынгыламайд.
Къая ташны джарыб ёсген нарат терек
Уясыды, болуб тургъан анга билек.*

*Ол къаяды барына да кьонуш болгъан,
Кёб джылланы кёкюрегине алыб тургъан,
Не джаныуар, не бир адам ёрлемеген,
Мийикликде джашаялыр мадар этген.*

*Кзуш аякъдан таш ычхыныб тюшюб кетсе,
Киши билмез, кёб затлагъа заран этсе.
«Оюлду!» - деб, къаяны аманларла,
Аман кёзден аны таба кёб къарарла.*

КЕСИНИ ТЕРСЛИГИН БИЛМЕЙИН

*Таб ууланмагъанды чалкысы,
Кесмейди хансны,
Иеси, кючюне базыныб,
Аямай тартады* аны.
Джарашмайды чалкыгъа,
Тарталмайды кьол.*

*Мынга дери джыйында
Айтылыб келген чалкыны
Бюгюн терслейди бошнакыгъа:
Джокъду терслиги чалкыны
Хыршыны уруб ауузуна,
Алыб кьойгъанды таблауун.
Кесини терслигин билмейин,
Кюрешеди алмай солууун.*

---

*тартады – силкеди, чалады, урады

* * *

Алма терек дуптурда
Хар джаз сайын чаггады.
Джерни тешиб, тюбюнден
Къара суучукъ чыггады.

Кёб джолоучу былайгга
Джолдан арыб къайтады.
Алмаладан да ашаб,
Суудан ичиб къанады.

Терек этиб салкъынлыкъ,
Къуруталмайды сууну кюн.
Кирсиз чыггады тохтамай,
Аны сезиб ол бютюн.

* * *

Уллу кёллюлюк джюрекде тутхан
Кёб абыныучанды джашау джолунда.
Буггады кенгде насыб да андан,
Керек кюн киши болмайд къатында.

Адам биреуню къыйын кюнюнде
Узата эсе, бурулуб кетмей, къол,
Анга ышаныр джамагъат бютеу:
Бир багганады джетген кюнде ол.

* * *

Джарауузгъа ёсген бутакъланы
Кёгет битмезин билиб, аланы,
Бирин да къоймай кесиб ала,
Къарт терекчи кюрешеди джаз ала.

Терек, заманында тазаланмай къалыб,
Къачха джетсе алай бла кёгет салыб,
Джараууз бутакъла ашауун алыб,
Иги кёгетле бералмаз, талыб.

* * *

Къанлы кюнледе, къумлу тюзледе
Къолунгда – чага, сабан ичледе
Къырылыб къалмай, къалай чыдадың,
Таджал миллетим? Кёб зат сынадың!

Джюрекни сыгъыб теренден чыгъа,
Къагъытха акъгъан къан тамчыланыча,
Джазама бери мен сезимлени,
Эритиб бошаб джюрек безлени.

Алан джуртумдан туугъанма кенгде,
Аны ючюн джокъду аз да гюнах менде.
Ёрге турама керекли кюнде,
Кёлкъалдым джокъду, тау джуртум, сеннге.

* * *

*Ана тилим, сени кючюнз бла кбууана,
Унутулгбан бек кёб затны эсге сала...
Сенсиз – кимме? Тилсиз джанма, айтсам тюзюн,
Джукъ аямай джашайма мен сени ючюн.*

*Онтёрт джылны дангыл тюзге кенгде атылыб,
Ана тилде джукъ окъургъа къолгъа алыб
Табалмайын джашагъанбыз, кыйынылыкъ – ол,
Бюгюнлюкде ачылгъанды бизге джол.*

* * *

*Келиб къалды Къарачайым,
Джуртда энд бир джылынайым.
Адам сыйын биз джангыдан табханлы,
Джюрекде кече джарыб, танг атханды,
Ана тилде окъугъанлы,
Айтырымы тюз джазгъанлы,
Кёлдегини кесибизча биз айтханлы,
Джюреклеге кюн тийгенди, джарытханды.*

* * *

Тау халктымдан ыйнанмактык кери кетиб,
Аллай бир джыл азаблары мууал этиб,
Къарачайым, джашагъанса джесир болуб, -
Джюрекледен къан хуртдакла уюб, толуб,

Селешалмай, ауузубуз киритлениб,
Хар тауушдан сескеклене, бек илгениб,
Джюрюялмай, аякъла да бугзоулануб,
Юсюбюзден адам шарты кемсиз сыныб.

Эй, дагъыда таджал миллет кереме биз,
Атымлай да къалай тездю джюрегибиз!
Джаш тёлубюз, джуртдан кенгде джаратылгъан,
Унутурму ёмурлеге хапар айтхан?!

* * *

Дангыл тюзледе, къыйын кезюуде
Къырылыб къалмай, джашау къурадык
Кезбаулукъ болмай, аз да бойсунмай,
Аджалны кезюне къаршчы къарадык.

Таджал миллетим, тазад иннетинг,
Алтын къала да керек тюлд сенсиз.
Туусакъ да кенгде, таулу къан – бизде,
Кавказны анданмы сюебиз кемсиз?!

Нартланы джурту нени да унутду,
Энд чууакъ тиеди бизге кюн кекден.
Къаны тауусулмай, кючю къуруммай,
Джуртума суймелик кетмез джюрекден.

* * *

Сизсиз юйюм - къарангы,
Билинмейд атханы тангны.
Анзым болуб бек дуббукъ,
Излеб тебрейме болушлукъ.

Аллах, айырма юйюмден,
Мен мурулдасам да дженгилликден.
Бир сёз да кёлюм бла айтмайма,
Тилексиз юйге да къайтмайма.

Тийрем кёрмесин къыйынлыкъ,
Олду керек кюн джыйыллыкъ.
Кимден да алгъа джетерик,
Манга билеклик этерик.

* * *

Бек уллу къобуб тюнене боран,
Джели сызгыра, джауа эди къар.
Ол бек кёб затха салса да заран,
Бюгюн тынч-рахат солуйд къая, джер, джар.

Боранны, джелни шохлукъ хорлайды,
Кюн да тиеди, тохтаб кючлю джел.
Таулада джорукъ, билебиз, алайды:
Таулу тюбейди неге да таукел.

* * *

Къолла кибик, аз да иимей, къадалыб
Тамырлары къая ташны юсюне,
Эмен терек ёседи, ашау алыб,
Джашау ачыб къыйын джерде кесине.

Тау миллетими ушатама анга,
Алайладан дерс алгъанды кёб кере.
Бюгюн тюбей джуртунда джарыкъ тангнга,
Джашай келед, къучагъын кенгнге кере.

УСТАЗЫМА

*Ҳаҷирланы Ҳусейинни джашы
Ханбалыйге*

*Ана тилде харифлени билдирген,
Айтымланы тюз джазаргъа юретген,
Бюгюнлюкде къартлыкъ белни бюкгенликге,
Бой бермейди, сынаб алай кӛргенликге.*

*Сен, устазым, джашау джолну манга ачхан,
Кюч аямай билим алыргъа болушхан,
Хар айтымны чайнаб ауузума къабдыргъан,
Миллетими алан тилин айнытхан.*

*Мени тилсиз миллетлигим, кесим да джокъ,
Аны бла джюрегим а къайда да токъ.
Ол тас болмаз, миллетибиз ма къурумай,
Ӓмюрлени сакъланныкъды унутулмай.*

*Джюрекледен сюймекликни салыб тилге,
Сен, устазым, сюйдюргенге бек кӛблеге.
Эм биринчи тилленген мени сӛзюм,
Сен окъутхан ана тилим – джарыкъ кюнюм.*

*Биз ол тилсиз келмез эдик бу дунягъа,
Тау джуртума, ачыкъ ачыб кӛз, къараргъа.
Сора тюшсе меннге сени унутургъа,
Ол заманда сана да къой туумагъаннга.*

*Хар бир затны тилибизде атын айтыб,
Тынгылаб къоймай, керти кӛлден бек къайтарыб,
Сен, кӛб кере ангыламагъаннга ангылатыб,
Тохтамайын бир азчыкъ да арыб-талыб,*

*Къарт болгъанса, алай а Аллах созсун ёмюр,
Кёб он джылла джашауунгда энтда кёрюр –
Джюрегимде хаман тургъан татлы сезим,
Джетсин, дейме, санга айтхан тилек сёзюм.*

2010 дж.

ОНТЁРТ ЁМЮР КЁРЮНЕДИ

*Онтёрт джылынг онтёрт ёмюр кёрюнеди.
Миллетими эси анга бёлюнеди,
Джашайбыз биз ол ачыгуну унуталмай,
Не азчыкъ да эсибизден квуруталмай.*

*Зар джюрекле джуртубузгъа кёз къаратыб,
Чурум излеб, эртделеден тишин билеб.
Кёб заманны мадар табмай тургъандыла,
Таб тюшгенлей, бери къарыу бургъандыла.*

*Гитче, уллу да сауутланыб, ёрге туруб,
Тебмей, тауча, келген джаугъа аллын буруб...
Ол кёзюде бизге атаб аман атны,
Алдырмайын джаныбызгъа аз да затны,*

*Ырысхыбыздан квурлай чыгыб кетгенбиз биз.
Джашау квураб, дагъыда биз ёлмегенбиз.
Сау къалгъанла бери къайтыб ахырында,
Энди кюнню кёкде чууакъ кёребиз джуртубузда.*

МЕН ДА – АДАМЫНГ...

*Турама дуттур башында,
Теренге кириб саггыш тенгизде.
Джуртума мийикден кбарай,
Ичимден джырланы джырлай.*

*Мамыр джашаугъа бёлениб,
Джазыуума бек кёллениб,
Джандет джуртума суююнюб,
Ол квол аязымдача кёрюнюб.*

*Табыйгъат нюр келбет алыб,
Къачхы бояугъа боялыб,
Хар зат да бары орнунда,
Къарасанг да къалай ары.*

*Ёзенледе баргъан суула...
Къачханча кёрюне ала,
Хар бири кесича джырлай,
Къая эжиулеге тынгылай...*

*Кёблеча, мен да адамынг,
Джюрегимде да –сени сыфатынг,
Ёмюрю кетмей джашагъан
Таулунгма, санга ушагъан.*

*Джарыкъ тауушулу орайда
Эшитилгенча болад былайда.
Тургъанча болама тойда,
«Тебсе, - дегенча ол, - хайда!»*

Башлары

Мухтарны чыгъармачылыкда энчи джолу	3
Орайда-райда, орайда!	8
Сабырчыкъ бол бир кесек	9
«Алан халкъым!» - деб сизге	10
Ата-бабамы джерлери	11
Миллетими кёб кыйыны алан джуртда	12
Бирикмеклик кючюнде къралымы миллети	13
Таулу халкъымы сен джери	14
Къарачай – джангыз джюрегим	15
Тау джуртуму	16
Млакъарым	17
Сау дунягъа сен	18
Джуртумда алан эллерим	19
Тау джуртуму	20
Тыш кърарамлы кёзлеге	22
Джаша джашнай, Къарачай	23
Чакъырадыла тауларым	24
Тогъаймюйюз джугъутурла	25
Биздеча	26
Сен кесингча	27
Бир миллет Малкъар-Къарачай	28
Эки къанатым	29
Таулу джуртум	30
Сен меннге дагъан	31
Сынаулада алан къанын	32
Къонакъ джашны	33
Эй таулу джуртум Къарачай	34
Ана ёшюн Минги Тауну	35
Тохтатма сен джырынгы	36
Тенгизге ушаб чайкъала	37
Джаханим от джан	39
Джашлыгъымдан джыр таууш	40
Аякъ алышы тау къушлай	41
Бу болумда кёб барсам	43

Сенде джашаугъа кёз ачыб	44
Кёзлерим таймай	45
Эй, джарыкъ чыгъа орайда	46
Тукъум джыйылыу къууанчла	48
Нюр джилтинле тёголе	49
Джуртуму сыйлы къартлары	50
Тау джуртумдан сюрдюнде	52
Нек чарлайса сен манга	53
Джолларыбыз чурумсуз	54
Ашыкъма сен	55
Маннга джокъ сенсиз джашау	56
Аллах, Сенден тилейме	57
Къара кёзле	58
Къуш къанатлы	59
Танг ала таулада келе	60
Сагъыш баса джорекни	61
Мени чакъырад Малкъарым	63
Биз джашайбыз	64
Кимме?	65
Сен джарыкъ джырым	66
Айырылмазча ёмюрде	67
Эки кере багъалы	68
Биз	69
Таулу халкъым	70
Къуш	71
Тамал болса	72
Оюмсузлукъ	72
Чыгъанала бла гюл	73
Къыйын джол	74
Кюнлерибиз барадыла	74
Бештау суукъ	74
Кюн турушда	75
Ёмюрлюкге биргебиз	76
Къалайда да биринчисе тилегимде	77
Джарытыб турсун кюн сени	78
Къарачай-Малкъарны джашы	79

Ол да джуртумду	80
Таулада кѣбдюле джолла	81
Къуш урады	82
Кесини терслигин билмейин	83
Алма терек	84
Улту кѣллюлюк	84
Джараусузгъа ёсген	85
Къанлы кюнде	85
Ана тилим	86
Келиб къалды Къарачайым	86
Тау халкъымдан	87
Дангыл тюзледе	87
Сизсиз юйюм	88
Бек уллу къобуб	88
Къолла кибик	89
Устазыма	90
Онтерт ёмюр кѣрюнеди	91
Мен да – адамынг	92